

Київський національний університет культури і мистецтв

КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ І ПЕДАГОГІКИ

Назва дисципліни	Сучасні методики викладання у вищій школі
Рівень вищої освіти	третій (освітньо-науковий), PhD
Галузь знань	03 Гуманітарні науки
Спеціальність	034 Культурологія
Освітньо-наукова програма	Культурологія
Форма навчання	денна
Адреса викладання	вул. Євгена Коновальця, 36
Кафедра, за якою закріплена дисципліна	Кафедра філософії і педагогіки
Семестри	I
Обсяг	Загальна кількість годин
	150
	Кількість кредитів
	5
	Лекції
	14
	Практичні заняття
	20
Самостійна робота	
116	
Форма звітності	іспит (I семестр)
Тип дисципліни (обов'язкова/вибіркова)	Загальна-нормативна дисципліна (обов'язкова)
Мова навчання	українська
Викладач	Кириленко Катерина Михайлівна
Контактна інформація	Kf919@ukr.net
Програма дисципліни	https://elearn.knukim.edu.ua/course/view.php?id=2391

ЗАГАЛЬНИЙ ОПИС ЗМІСТУ ДИСЦИПЛІНИ

Курс спрямовано на теоретичну та практичну підготовку добувачів ступеня доктора філософії (PhD) до викладання у закладах вищої освіти; на ознайомлення з методико-методологічними основами навчального процесу у них; на формування базових компетентностей (методологічної, дослідницької, інноваційної, професійного самовдосконалення, комунікативно-інтерактивної, управлінської), якими має володіти доктор філософії (PhD) як викладач навчального закладу, а також необхідних для їх реалізації знань та умінь.

МЕТА, ЗАВДАННЯ І ЦІЛІ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Мета: формування у аспірантів цілісної і логічно послідовної системи знань про дидактику та методику викладання у вищій школі, ознайомлення аспірантів з сучасними тенденціями у методиці викладання дисциплін у системі вищої школи, набуття базових компетентностей викладача закладу вищої освіти.

Завдання:

- формування теоретичних уявлень про методику викладання у вищій школі як навчальну дисципліну, її мету, завдання;
- ознайомлення з категоріями та основними поняттями методики викладання у вищій школі;
- ознайомлення з сучасними освітніми технологіями та методикою їх впровадження в навчальний процес;
- висвітлення особливостей методів викладання у вищій школі;
- формування досвіду освітньої взаємодії зі студентами, уміння творчо застосовувати знання, здобуті під час вивчення теоретичного матеріалу дисципліни;
- оволодіння вмінням організації та проведення різних видів навчальних і позааудиторних занять;
- апробація найбільш ефективних прийомів і методів навчання, що застосовуються в процесі викладання навчальних дисциплін;
- набуття досвіду науково-методичної роботи, дослідно-експериментальних форм педагогічної діяльності, уміння кваліфікованого аналізу її результатів;
- ознайомлення з кращим педагогічним досвідом ЗВО України та світу.

У процесі вивчення дисципліни слухачі курсу повинні напрацювати свій компетентнісний профіль як викладача освітнього закладу шляхом набуття базових компетенцій: навчальної, інноваційної, цифрової, комунікативної, соціокультурної, інтерактивної, громадянської, а також засвоїти засадничі положення концепції «освіта впродовж життя» та шляхи її реалізації в практиці особистого професійного становлення.

У результаті вивчення навчальної дисципліни аспіранти повинні набути такі програмні **компетентності:**

загальні:

- здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу;

- здатність до пошуку, обробки та аналізу інформації з різних джерел;
- здатність до самостійного формування й неперервного удосконалення системного наукового і загального культурного світогляду;
- здатність генерувати нові ідеї (креативність);
- здатність написання українською та іноземною мовою власних наукових публікацій різного змісту та обсягу;
- здатність застосовувати сучасні інформаційні технології, бази даних та інші електронні ресурси, спеціалізоване програмне забезпечення у науковій та навчальній діяльності;
- здатність діяти на основі етичних кодексів і професійної етики науковця, на засадах науковості та толерантності.

фахові:

- здатність виконувати оригінальні дослідження, досягати наукових результатів, які створюють нові знання у культурології та дотичних до неї міждисциплінарних напрямках і суміжних галузях;
- здатність усно і письмово презентувати та обговорювати результати наукових досліджень/інноваційних розробок з культурологічної проблематики та суміжних наукових дисциплін;
- здатність здійснювати науково-педагогічну діяльність у системі освіти;
- здатність ініціювати, розробляти і реалізовувати комплексні інноваційні проекти в культурології та дотичні до неї міждисциплінарні проекти;
- здатність до побудови та аргументованого представлення культурологічного нарративу, що передбачає глибоке переосмислення наявних та створення нових знань;
- здатність до наукового аналізу культурних явищ, практик та процесів із використанням різних методологічних підходів;
- здатність аналізувати та критично оцінювати сучасні концепції культурології, а також тенденції розвитку культурологічної теорії;
- здатність апробувати результати культурологічних досліджень, популяризувати й поширювати їхні результати.

Результати навчання за дисципліною:

- здійснювати наукове дослідження згідно з основоположними принципами наукового пізнання;
- здійснювати пошук, обробку та аналіз інформації з різних джерел;
- здійснювати формування й неперервне удосконалення власного наукового і культурного світогляду;
- генерувати нові ідеї (креативність) та критично оцінювати їхній потенціал;
- вміння писати наукові публікації різного змісту та обсягу українською та іноземною мовами;
- застосовувати сучасні інструменти і технології пошуку, обробки та аналізу інформації, зокрема, статистичні методи аналізу даних великого обсягу та/або складної структури, спеціалізовані бази даних та інформаційні системи;

- діяти на основі етичних кодексів і професійної етики науковця, принципів академічної доброчесності і високої академічної культури;
- мати передові концептуальні та методологічні знання з культурології та на межі предметних галузей, а також дослідницькі навички, достатні для проведення наукових і прикладних досліджень на рівні останніх світових досягнень з відповідного напрямку, отримання нових знань та/або здійснення інновацій;
- вільно презентувати та коментувати результати досліджень, наукові й прикладні проблеми культурології та суміжних наукових дисциплін;
- здійснювати науково-педагогічну діяльність у освітній системі;
- розробляти та реалізовувати наукові/інноваційні культурно-мистецькі проекти, які дають можливість переосмислити наявне та створити нове цілісне знання та/або професійну практику і розв'язувати значущі проблеми культурології;
- володіти категоріальним апаратом сучасної культурології задля формування належного рівня культурної та культурологічної компетентності, вміння кваліфіковано відобразити результати власних наукових досліджень культурного виміру соціогенезу у відповідних теоретичних формах;
- аналізувати культурні явища, практики та процеси із застосуванням різних теоретичних підходів, методів і методик;
- аналізувати, обґрунтовувати й критично оцінювати сучасні концепції культури та провідні тенденції розвитку культурологічної теорії та культурних практик;
- впроваджувати результати культурологічних досліджень у практику, популяризувати й поширювати їхні результати.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН КУРСУ

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ ЯК НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ТЕМА 1.1. ВСТУП ДО ПРЕДМЕТУ. ДИДАКТИКА ТА МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Дидактика як педагогічна наука. Історія її виникнення та розвитку, особливості існування в умовах формування структур постіндустріального суспільства. Методика викладання у вищій школі як розділ дидактики. Особливості методики викладання у вищій школі та її відмінність від викладання в закладах освіти інших рівнів.

Актуальні проблеми методики викладання у закладах вищої освіти нині: подолання стереотипності та шаблонності, реалізація засад перманентної освіти, діалог з позаінституційними формами освіти, спрямованість на формування емоційного інтелекту студента, зростаючі вимоги до розвитку особистості викладача, модернізація змісту та форм освіти, формування інноваційного освітнього простору та високого рівня інноваційної культури особистості тощо.

ТЕМА 1.2. ОСНОВНІ КАТЕГОРІЇ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ. МОДЕРНІЗАЦІЯ ЗМІСТУ ОСВІТИ. ІМДК

Поняття «категорія», його відмінність від терміну «поняття». Становлення категоріального апарату сучасної науки, категоріальний апарат педагогіки. Категорії методики викладання у вищій школі. Поняття змісту освіти, рівнів його реалізації та шляхів модернізації.

Інноваційні мультидисциплінарні дидактичні комплекти та їх місце в системі вищої освіти в Україні та світі. Досвід КНУКіМ у реалізації в освітній практиці мультидисциплінарних дидактичних комплексів.

РОЗДІЛ 2. ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ РОБОТИ В СУЧАСНОМУ ЗВО

ТЕМА 2.1. МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ЛЕКЦІЇ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Лекція як форма навчального процесу, історія становлення лекції. дискусія про необхідність лекції як форми навчального процесу та методу навчання в сучасному ЗВО. Різновиди лекції та їх особливості. Найбільш вживані види та форми проведення лекції в сучасному ЗВО. Досвід КНУКіМ в пошуку інноваційних лекційних форм. Феномен TED- лекції та досвід його трансформації в освітній практиці. Етапи підготовки до лекції. Вимоги до проведення лекції.

Етапи проведення лекції. Лайфхаки проведення лекції за матеріалами

аналізу педагогічної літератури останніх років.

Модель аналізу лекції, критерії, на які слід звернути увагу в оцінці лекції.

ТЕМА 2.2. МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНОГО ЗАНЯТТЯ. КОНТРОЛЬ І ОЦІНЮВАННЯ У ЗВО

Практичне заняття та його місце в навчальній практиці закладу вищої освіти. Відмінність практичного заняття від семінарського заняття та лабораторної роботи.

Види та форм практичних занять. Особливість практичного заняття в творчому освітньому закладі гуманітарного спрямування.

Підготовка викладача до проведення практичного заняття та система оцінювання роботи викладача на ньому, роботи студента та самого практичного заняття.

ТЕМА 2.3. ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ. МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ЗАСОБІВ НА ЛЕКЦІЇ. ІНДИВІДУАЛЬНІ ТВОРЧІ ПРОЕКТИ СТУДЕНТІВ

Поняття технології навчання, характеристика сучасних технологій навчання. Інноваційні технології навчання.

Мультимедійні засоби, шляхи імплементації їх можливостей в сучасний освітній процес вищої школи. Особливості лекції-презентації. Використання можливостей презентації в лекційній практиці. Вимоги до підготовки презентації.

Проектна робота, використання її освітнього потенціалу в навчальній практиці сучасного закладу вищої освіти. Види проектів. Колективний та індивідуальний проект. Критерії оцінювання його результатів. Досвід КНУКІМ у впровадженні в навчальний процес проектної роботи студентів.

ТЕМА 2.4. КОМУНІКАТИВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Комунікативна та діалогова модель сучасної культури, її репрезентація в сучасному змісті вищої освіти та в практиці його реалізації.

Діалогова форма навчального процесу в сучасному закладі вищої освіти, використання її можливостей на лекції, в рамках проведення семінарського та практичного заняття, в самостійній та індивідуальній роботі студентів.

Емпатія характеристика стосунків «викладач-студент» в сучасному закладі вищої освіти.

ТЕМА 2.5. ПРОФЕСІЙНА МАЙСТЕРНІСТЬ ВИКЛАДАЧА

Дискусія про місце та роль викладача в період домінування інформаційних технологій.

Вимоги до викладача в сучасному ЗВО. Необхідність перманентного самовдосконалення та саморозвитку викладача як особистості та професіонала певної галузі.

Складники професійної майстерності викладача ЗВО та шляхи їх модернізації.

РОЗПОДІЛ ГОДИН ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
		денна форма
1.	Тема 2.1. Методика проведення лекції у вищій школі	10
2.	Тема 2.5. Професійна майстерність викладача	10
Усього годин		20

ВИДИ РОБІТ І ЗАВДАНЬ. ІНСТРУМЕНТАРІЙ НАВЧАННЯ

Види робіт для осмислення понять і практичного засвоєння курсу:

- підбір теоретичного матеріалу для проведення лекційного заняття;
- розробка належного методичного забезпечення, яке є найбільш відповідним даному матеріалу та сприяє його якісному засвоєнню студентською аудиторією;
- підготовка презентаційних матеріалів до лекції;
- проведення міні-лекції з наукової тематики, яка відповідає предмету наукового дослідження аспіранта;
- аналіз, обговорення та коментування лекцій колег;
- обговорення педагогічних задач (ситуацій), напрацювання варіантів їх розв'язання;
- обговорення провідного педагогічного досвіду України та світу;
- знайомство з історією становлення педагогічних ідей як джерелом сучасного інноваційного педагогічного досвіду.
- Індивідуальні завдання:
- підготовка міні-лекції та презентації до неї;
- підготовка педагогічних задач для обговорення в аудиторії;
- підготовка короткої доповіді з висвітленням ідей та досвіду одного з представників педагогічної думки історії чи сучасності та обговорення цих ідей у форматі круглого столу.

ПОЛІТИКА КУРСУ

Опрацювання матеріалів курсу відбувається у формі лекційних та практичних занять.

Лекція з теми 2.5. («Професійна майстерність викладача») відбувається у формі лекції-конференції, на якій обговорюється перелік наперед визначених за згодою аудиторії освітніх тем та проблем.)

На практичних заняттях (тема 2.1. «Методика проведення лекції у вищій школі») аспіранти презентують свої міні-лекції у форматі «15 на 4» (чотири лекції по 15 хвилин кожна чотирьох аспірантів на одному занятті), беруть участь в обговоренні своєї лекції та лекцій інших учасників на занятті.

Практичні заняття (тема 2.5. «Професійна майстерність викладача») відбуваються у форматі обговорення педагогічних ситуацій у вищій школі, перелік яких на основі опрацювання літератури та аналізу власного навчального досвіду готують аспіранти до заняття.

В рамках курсу передбачено також проведення на одному із занять круглого столу на тему: «Історія становлення педагогічної думки як джерело інноваційних ідей сучасності», на який слухачі курсу готують міні-доповіді (до 7 хв.) та беруть участь в обговоренні почутих ідей.

Пропущені з об'єктивних причин заняття можуть бути відпрацьовані аспірантом шляхом виконання передбачених на них видів робіт.

Кожен вид роботи: робота на лекції (у тому числі обговорення її тематики в аудиторії наприкінці пари), виступ на лекції-конференції, робота на практичному занятті (підготовка та проведення міні-лекції, напрацювання педагогічних задач), підготовка та участь у круглому столі оцінюються викладачем за накопичувальною системою у межах 100-бальної шкали оцінювання.

Наприкінці вивчення курсу слухачі складають іспит у тестовій формі.

Система накопичення балів у рамках вивчення курсу за видами робіт відповідно до загально університетського критерію розподілу балів в рамках вивчення дисциплін:

№	Лекційні заняття	Практичні заняття з теми 2.1.	Практичні заняття з теми 2.2.	Участь в лекції-конференції	Участь в роботі круглого столу	Загальна кількість накопичених балів	Іспит
1	5 балів	5 балів	5 балів	5 балів	5 балів	25 балів	75 балів
2	Всього – 100 балів						

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для іспиту, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90–100	A	відмінно	зараховано
84–89	B	добре	
74–83	C		
66–73	D		
61–65	E	задовільно	
21–60	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	незадовільно з можливістю повторного складання
0–20	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

Нормативно-правові джерела

1. Болонський процес: Документи / уклад. З.І. Тимошенко. Київ : Видавництво Європейського університету, 2004. 169 с.
2. Новий український правопис. Київ : Центр навчальної літератури, 2020. 284 с.
3. Про освіту : Закон України від 5.09.2017 р. № 2145-VIII. *Голос України*. 2017. 27 вер.
4. Про вищу освіту: Закон України від 1.07.2014 р. № 1556-VII. *Голос України*. 2014. 6 серп.
5. Про запровадження у вищих навчальних закладах України Європейської кредитно-трансферної системи : наказ Міністерства освіти і науки України від 16.10.2009 р. № 943. URL: https://www.vnmu.edu.ua/downloads/other/nakaz_mon_943.pdf.

Навчальні підручники та посібники

6. Автомонов П. П. Дидактика вищої школи : підручник. Київ : ВПЦ Київський університет, 2008. 367 с.
7. Гладуш В. А., Лисенко Г. І. Педагогіка вищої школи: теорія, практика, історія : навч. посіб. Дніпропетровськ, 2014. 416 с. URL: <http://distance.dnu.dp.ua/ukr/nmmateriali/documents/pedagogikavsh.pdf>.
8. Каплінський В. В. Методика викладання у вищій школі : навч. посібник. Київ: КНТ, 2017. 225 с. URL: <http://www.kspu.edu/FileDownload.ashx/%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BA%D0%B0%20%D0%B2%D0%B8%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F.pdf?id=1cce4002-ce8d-4991-809f-f0fcd3d3994b>.
9. Михайличенко О. В. Методика викладання суспільних дисциплін у вищій школі: навч. посібник. Суми : СумДПУ, 2009. 122 с.
10. Нагаєв В. М. Методика викладання у вищій школі: навч. посібник. Київ : ЧП, 2007. 211 с.
11. Стражнікова І. Педагогіка вищої школи: навч-метод. посіб. Івано-Франківськ : НАІР, 2018. 120 с. URL: <http://194.44.152.155/elib/local/3558.pdf>.
12. Туркот Т. І. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. Київ : Кондор, 2011. 628 с. URL: <https://westudents.com.ua/knigi/352-pedagogka-vischo-shkoli-turkot-ti.html>.
13. Шляхтун П. П. Методика викладання соціально-гуманітарних дисциплін: навч. посіб. Київ : Академія, 2011. 224 с.
14. Ярошук Л. Г. Основи педагогічних вимірювань та моніторингу якості освіти: навч. посіб. Луцьк, 2010. 308 с.

Допоміжна

15. Авдеєнко А. П., Дементій Л. В., Поляков О. Є. Інтенсифікація

- навчального процесу та організація самостійної роботи студентів. *Проблеми освіти*. 2001. Вип. 24. С. 108–111.
16. Амонашвілі Ш. Педагогические притчи. Харків : Школа, 2017. 272 с.
 17. Барбашова І. А. Дидактика: навч. посіб. Вид. 2-е. Донецьк : Ландон-XXI, 2011. 228 с.
 18. Барбашова І. А. Загальні основи педагогіки: навч. посіб. Бердянськ : Ткачук О.В., 2009. 196 с.
 19. Вагнер Т. Створення інноваторів: як виховати молодь, яка змінить світ. Київ : K.FUND, 2015. 222 с.
 20. Вайнола Р. Методика викладання дисциплін соціально-педагогічного циклу. Київ : Центр навчальної літератури, 2019. 140 с.
 21. Вишневський О. І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : навч. посіб. Київ : Знання, 2008. 568 с.
 22. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2003. 320 с.
 23. Вітвицька С. С. Практикум з педагогіки вищої школи. За модульною системою навчання. Київ, 2005. 395 с.
 24. Вокер Т. Як навчають у Фінляндії. Київ : КМ-БУКС, 2018. 232 с.
 25. Волкова Н. П. Педагогіка. Київ, 2003. 575 с.
 26. Гатто Д. Прихована історія американської освіти. Діор-К, 2016. 448 с.
 27. Голік О. Б. Педагогічна майстерність: організаційно-управлінський аспект: навч. посіб. Донецьк : Ноулідж, 2010. 242 с.
 28. Енциклопедія освіти / гол. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1038 с.
 29. Зайченко І. Педагогіка і методика навчання у вищій школі. Київ : Ліра-К, 2018. 512 с.
 30. Застосування телекомунікаційних засобів у навчальному процесі (психолого-педагогічні аспекти): навч.-метод. посіб. / за ред. М. Л. Смульсон. Київ : Педагогічна думка, 2008. 256 с.
 31. Інформаційні технології і засоби навчання: зб. наук. праць / за ред. В. Ю. Бикова, Ю. О. Жука. Київ : Атіка, 2005. 272 с.
 32. Кайданова Л. Г. Модульна технологія навчання: навч.-метод. посіб. Харків : Золоті сторінки, 2002. 83 с.
 33. Кириленко К., Кундеревич О., Бойко Л. Філософія культури. Словник. Київ : ТОВ «Агентство Україна», 2018. 280 с.
 34. Коджаспирова Г. М. Технические средства обучения и методика их использования: учеб. пособ. Москва : Академия, 2007. 352 с.
 35. Кремень В. Г. Феномен інновації: освіта, суспільство, культура: монографія. Київ : Педагогічна думка, 2008. 472 с.
 36. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. Київ : Знання, 2005. 485 с.
 37. Курлянд З. Н. Педагогіка вищої школи. Київ : Знання, 2009. 387 с.
 38. Лалак Н. Формування професійної компетентності у майбутніх учителів як психолого-педагогічна проблема. *Рідна школа*. 2009. № 5-6. С. 17-20.
 39. Максимюк С. П. Педагогіка: навч. посіб. Київ : Кондор, 2009. 670 с.

40. Малафіїк І. В. Дидактика : навч. посіб. Київ : Кондор, 2005. 400 с.
41. Мистецтво бути викладачем: практич. посіб. / за ред. О. І. Сидоренка. Київ : Навч.-метод. центр «Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2003. 144 с.
42. Нові технології навчання: наук.-метод. зб. / за ред. О. П. Гребельник, Я. Я. Болюбаш, І. А. Шелест та ін. Київ, 2010. 185 с.
43. О'Конор Д., Макдермотт І. Системне мислення. Пошук неординарних творчих рішень. Київ : Наш формат, 2018. 240 с.
44. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 472 с.
45. Петрова І. В. Проектування в соціально-культурній сфері: навч. посіб. Київ : КНУКіМ, 2007. 372 с.
46. Робінсон К. Освіта проти таланту. Сила творчості. Львів : Літопис, 2017. 256 с.
47. Розв'язування педагогічних задач у професійній діяльності викладача педагогіки. *Особистий сайт Надії Дяченко*: веб-сайт. URL:<https://nadiadyachenko.wordpress.com/%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B8-%D0%BF%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D1%85-%D0%B7%D0%B0%D0%B4%D0%B0%D1%87-2/>
48. Слєпкань З. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі: навч. посіб. Київ : Вища школа, 2005. 239 с.
49. Теорія і технологія розв'язання педагогічних задач: навч. посіб. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. 156 с. URL: http://lib.iitta.gov.ua/2622/1/MILTO_879-13.pdf.
50. Уліщенко А. Розвиток креативних якостей педагога в системі підвищення кваліфікації. *Освіта і управління*. 2009. № 1. С. 126-130.
51. Флорида Р. «Homo creativus» Як новий клас завойовує світ. Київ : Наш формат, 2018. 380 с.
52. Швай Р. І. Методика викладання у загальноосвітньому навчальному закладі. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2018. 112 с.
53. Фукуяма Ф. Ідентичність. Потреба в гідності й політика скривдженості. Київ : Наш формат, 2020. 192 с.
54. Ягупов В. В. Педагогіка: навч. посіб. Київ : Либідь, 2003. 560 с.